

Kıyılarımızı Ne Yapacağız ?

Yavuz HAKYEMEZ MTA Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etüdleri Dairesi, Ankara

GİRİŞ

Kıyıların korunması ve kıyılardan yararlanma esaslarının saptanmasının güncel olduğu şu günlerde, kıyı kavramının ve kıyıyı belirleyen öğelerin tanımlanmasına ivedi bir gereksinim bulunmaktadır. Bilindiği gibi, 1.12.1984 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 3086 sayılı «Kıyı Kanunu»nu Anayasa Mahkemesi 25.2.1986 tarihinde iptal etmiş ve bu karar 10.7.1986 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Yeni yasanın çıkarılması için yüksek mahkemece verilen süre de 10.1.1987 günü sona ermektedir. Bu günün en önemli yönünü, kıyının tanımlanması oluşturmaktadır. Burada, yasanın iptal edilmiş olması nedeniyle herhangi bir eleştiriye girilmeyecek, ancak yeni yasaya temel oluşturacak **kıyı** kavramına açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

KIYI NEDİR?

Kıyıya ilişkin çok genel ya da tüm kıyı tiplerini içeren bir tanımlama yapmak olasıdır. Ancak konu, güncel durumuyla ülkemiz kıyılarını kapsamaktadır. Bu nedenle ülkemizde görülmeyen kıyı tiplerini ve bunları oluşturan süreçleri buradaki kıyı tanımı içine almamak daha pratik olacaktır.

Kıyı deniz, doğal ve yapay göl ile akarsuların çevresini kuşatan; **dalga**, **akıntı** ve **rüzgâr** işlevleri ile oluşturulan kumluk, çakıllık, bataklık ve kayalık kara alanları ile saz gibi su bitkilerinin yetiştiği sığ su alanı olarak tanımlanabilir(*).

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, su ve rüzgâr hareketlerinin birlikte belirtilmesidir. Bir kıyıda (özellikle deniz ve doğal göl kıyılarında), kıyıyı oluşturan çökel dalga, akıntı ve rüzgâr işlevleri ile meydana gelir. Kıyı çizgisi yakınında su hareketleri kıyıyı oluşturan asıl etken iken, kıyı alanının karaya doğru olan kesimi (kıyı gerisinin bir kısmı ve kumluk alanı) **doğrudan rüzgâr aracılığıyla** kıyının deniz tarafındaki kesiminden taşınan çökelden oluşur.

Bir kıyının ve kıyıyı oluşturan süreçlerin genel karakteristikleri bunlardır. Ancak kıyı tanımını açmak gerekmektedir. Çünkü düşük eğimli ve yüksek eğimli kıyılarda kıyı kesiti ve niteliği değişim göstermekte; ayrıca yapay göller ile akarsularda kıyının belirlenmesi için farklı ölçütler bulunmaktadır.

(*) Bu tanım yalnızca soyut bilimsel olarak değil, yasal uygulamada gerekli terimlerin var olması bakımından yapılmıştır.

Deniz ve Doğal Göllerin Düşük Eğimli Kıyıları

Bu tür kıyılarda dört tip kesit görülmektedir (Şekil 1). Bu kesitlerdeki terimler şöyle tanımlanabilir :

Kıyı çizgisi (Shoreline): Su kütlelerinin kara ile birleştiği noktaları birleştiren çizgi;

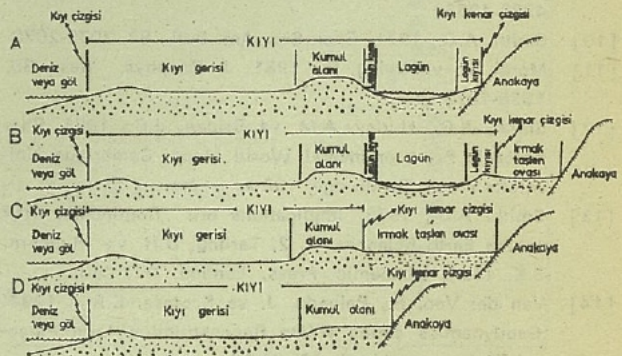
Kıyı gerisi (Backshore): Su kütlelerinde oluşan dalgalar ve akıntılar ile kıyıda etkin rüzgâr tarafından işlenmiş olan gerinin, yine bu süreçlerle taşınıp dolgulanması sonucu oluşan kıyı alanı;

Kumul (dune) alanı: Yukarıda tanımlanan gerinin yalnızca rüzgâr işlevi ile taşınıp dolgulanması sonucu oluşan ve kıyı gerisine göre daha yüksek bir düzey oluşturan kumluk alan;

Kıyı kenar çizgisi (Coast-line): 1) Arkasında lagün ya da ırmak taşkın ovası bulunan kıyılarda, kumluk alanının bittiği yer ile taşkın ovası ya da lagünün kara tarafı bitiminde lagün kıyısı ile taşkın ovası veya anakaya arasındaki sınır, 2) Arkasında doğrudan anakayanın yer aldığı kıyılarda, anakayanın başladığı yer.

Su kütlesi, anakaya, lagün ve ırmak taşkın ovası terimlerinin burada açıklanmasına gerek görülmemiştir.

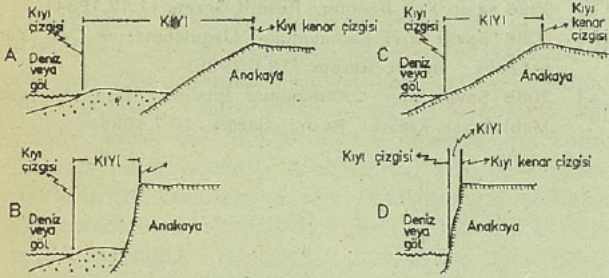
Şekillerde de görüleceği gibi, düşük eğimli kıyılarda değişik kıyı biçimleri bulunmaktadır. Buralarda kıyının karaya doğru en son uzanımını belirleyen çizgi, «kıyı kenar çizgisi» olmalıdır.

Şekil 1 — Düşük eğimli deniz ve doğal göl kıyılarına ilişkin kesitler.

Deniz ve Doğal Göllerin Yüksek Eğimli Kıyıları

Bu tür kıyılarda da yine dört ana tip görülmektedir (Şekil 2). Yüksek eğimli kıyıların bir bölümünde çok dar bir alan su ve rüzgâr etkinliği ile işlenmiştir (Şekil 2/A ve C). Bir diğer bölümünde ise su kütlesi doğrudan anakaya ile dokanaktır (Şekil 2/B ve D). Anakaya ise bir bölümünde daha tatlı eğimli (Şekil 2/A ve B), diğer tipte ise çok yüksek eğimlidir (Şekil 2/C ve D). Bu kıyıların belirlenmesinde oldukça öznel yorumlamalar olacağı açıktır. Bu nedenle, böyle alanlarda kıyı kenar çizgisinin halen su ve rüzgâr tarafından işlenmekte olan anakaya içerisinde, topoğrafik eğimin kara yönüne döndüğü yar (falez) üst sınırından geçirilmesi nesnel bir değerlendirme olacaktır.

Şekil 2 — Yüksek eğimli deniz ve doğal göl kıyılarına ilişkin kesitler.

Yapay Göl Kıyıları

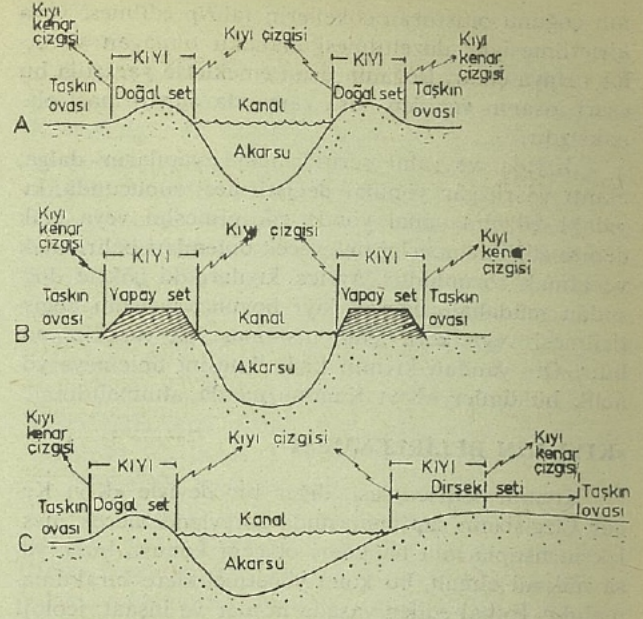
Yapay göl kıyıları henüz doğal süreçlerle işlenmemiş ya da yeni işlenmeye başlamış kıyılardır. Ancak buralarda belirli bir alanın «kıyı» olarak kabul edilmesi kamu yararı açısından zorunludur. Bu nedenle kanımızca, yapay göllerde DSİ Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen maksimum su kotu kıyı çizgisi ve bunun gerisindeki en az 50 m genişliğindeki şerit kıyı olarak kabul edilmelidir.

Akarsu Kıyıları

Akarsu kıyıları diğer kıyı tiplerinden önemli farklılıklar gösterir. Buralarda akarsu kıyısının oluşumunu hemen hemen yalnızca akıntı süreçleri denetlenmektedir. Akarsu kıyısı, taşkın ovasına suyun girdiği taşkın dönemleri dışında, suyun aktığı kanalın her iki yanında kalan doğal ve yapay setleri ve mendereslenme sonucu mendereslerin dolgulanma yapan tarafında oluşan dirsek setlerinin (point bar) akarsuya komşu olan en az 5 m enindeki kesimini içerir (Şekil 3). Akarsu kıyı çizgisi, yaz aylarındaki en yüksek su kotuna göre belirlenmelidir.

SAHİL ŞERİDİNİN KIIYIYI ETKİLEMESİ

Sahil şeridi, kıyıdan sonra kara yönünde yer alan ve kıyıyı çepeçevre saran bir alandır. Sahil şeridi üzerindeki tüm uygulamalar kıyıyı doğrudan etkiler. Kamu yararına olsa bile, sahil şeridi üzerindeki alt

Şekil 3 — Akarsu kıyı tiplerini gösteren, akıntı yönüne dik kesitler.

A = Doğal setli akarsu; B = Yapay setli akarsu; C = Menderesli akarsu.

ve üst yapı hizmetleri kıyıyı olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle sahil şeridinin geniş tutulması gereklidir. Bir örnek vermek gerekirse; sahil şeridinde açılacak geniş bir sahil yolunun, sahil şeridinin yetersiz genişlikte ayrılması ve kara tarafından binalarla sınırlanmış olması durumunda kıyıya doğru taşması veya dar tutulması zorunlu olacaktır. İptal edilen yasada olduğu gibi, imar planlı yerlerde 10 m genişliğinde bir sahil şeridi öngörülmesi, bu sakıncalı durumu ortaya çıkaracaktır. Sahil şeridinde bazı tesislerin kurulması zorunluluğunda, kıyıya taşma sorununun daha da büyüyeceği açıktır. Sahil şeridinin dar tutulması, kıyı kirlenmesinin artmasına da neden olacaktır. Bu kirlenme, özellikle şehir şebekesine su sağlayan göl kıyılarında, göle su veren akiferlerde ve dolayısıyla göl suyunda ortaya çıktığında, sonuçları açısından daha da tehlikelidir. Bu nedenlerle, sahil şeridinin imar planlı alanlarda dahi 100 metreden az tutulmamasının, uzun vadeli kamu çıkarları bakımından gerekli olduğu kanısındayız.

YAPILANMANIN KIIYIYI ETKİLEMESİ

Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki kıyıların ve sahil şeritlerinin kullanılmasında öncelikle kamu yararının gözetileceği Anayasa emridir (Madde 43). Ancak bu hüküm, bizce, yalnızca buralarda kamuya açık veya kamuya hizmet eden tesis yapılacağı anlamına gelmemekte, kıyıların kamu yararı doğrultusunda korunmasını da içermektedir. Kirlenilen bir kıyıda kamunun yararlanması nasıl olanaklı olacaktır? Aksine, kirlenilen kıyılar kamunun zararını da doğurur. Her şeyden önce, binlerce yıllık jeolojik ve biyolojik işlevler sonucu oluşan kıyıların ve kıyı-

nın çoğunu oluşturan çökellerin tahrip edilmesi veya kirlenmesiyle, düzeltilmesi olanaklı olmayan sonuçlar ortaya çıkar. Doğanın uzun emeklerle yarattığı bu eseri insanın yeniden, kısa zamanda oluşturması olanaksızdır.

Kıyıda ve sahil şeritlerindeki yapıların dalga, akıntı ve rüzgâr yönünü değiştirmesi sonucunda, kıyıda çökelin yanıl yönde göç etmesini veya açık denize sürüklenmesini önleyecek önlemleri belirlemek ve almak zorunludur. Ayrıca kıyılardaki çökele doğrudan müdahale ederek kıyı boyunca yerinin değiştirilmesi veya kara içine taşınması da yasaklanmalıdır. Öte yandan kıyının kirlenmesini önlemeye yönelik hükümler «Kıyı Kanunu»na da alınmalıdır.

«KIYI»NIN BELİRLENMESİ

Kıyının belirlenmesi, diğer bir deyişle «Kıyı Kenar Çizgisi»nin saptanmasında görevlendirilecek meslek mensuplarının hangileri olacağı konusu bizce yasa hükmü olmalı, bu konu yönetmeliklere bırakılmamalıdır. İptal edilen yasa da mimar ve inşaat, jeoloji ve harita mühendislerinin sözü geçmekte; yönetme-

likte de bunlara ziraat mühendisi ve jeomorfolog ile tekniker ve teknisyenler eklenmiş bulunmaktadır.

Bizce, yeni yasa da konunun uzmanı olan kişiler yetkili kılınmalı ve bunlar jeoloji mühendisleri ile jeomorfologlar olmalıdır.

SONUÇ

Bundan sonra ne yapacağız? Kıyılarımızın tahrip edilmelerine, kirlenmelerine ve kamuya kapalı özel mülklere dönüşmelerine izin verecek ya da seyirci mi kalacağız? Yoksa kamu yararı doğrultusunda kullanarak koruyacak mıyız? Kıyı yasası gündemde iken hepimiz bunu iyi düşünmek zorundayız.

Evet, kıyılarımızı ne yapacağız?

KAYNAKLAR

- [1] T.C. Anayasası
- [2] 3086 sayılı Kıyı Kanunu : Resmî Gazete (1.12.1984)
- [3] 3086 Sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik : Resmî Gazete (18.5.1985)
- [4] 3086 Sayılı Kıyı Kanununun İptaline Dair Anayasa Mahkemesi Kararı : Resmî Gazete 10.7.1986)

PENROSE KONFERANS RAPORU

Milonitik Kayaçların Önemi ve Petrojenezi

Jan Tullis, Arthur W. Snoke, Victoria R. Todd

Çeviren : Halil KESKİN MTA Genel Müdürlüğü, Jeolojik Etüdler Dairesi, Ankara

GİRİŞ

Charles Lapworth yaklaşık yüz yıl kadar önce Scottish Highlands bölgesinin Moire itki zonunun Eriboll kesiminde ince taneli, laminalı bir kayacı tanımlamış ve milonit olarak adlandırmıştır. Bu ilk tanımlamadan sonra jeologlar, milonitlerin, kıtasal boyutlardaki dahil, yoğun deformasyon işaret ettiklerini anlamışlardır. Son senelerdeki çeşitli gelişmeler bu kayaçların oluşumları ile ilgili yeni görüşleri ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler içerisinde ince taneli kayaçların incelenmesi için transmisyon elektron mikroskopu, kimyasal mikroanaliz teknikleri ve doğal olarak deforme olmuş kayaçlardakine benzer mikro yapılar oluşturan deneysel deformasyon aletleri yer almaktadır. Bu gelişmelerden, fay zonlarına olan ilgiden ve fay kayaçlarının isimlendirilmesinde devam eden çelişkilerden dolayı milonitik kayaçlarla ilgili bir Penrose Konferansı düzenlemenin zamanı

geldiğine inanılmıştır. Kuzey Amerika, Avrupa ve Avustralya'dan yapısal jeolog, petrolog, arazi jeoloğu, deneyciler ve kuramcılar olmak üzere çeşitli dallardaki kişilerin dikkatinin çekilmesine özen gösterilmiştir. Bu yoğun tartışmalar için 28 Nisan-2 Mayıs 1981 tarihleri arasında San Diego, California'da 71 kişi toplanmıştır.

Konferanstan önce, konferansa katılanlardan 61 kişinin izlediği iki buçuk günlük bir saha gezisi düzenlenmiştir. Bu gezi John Christie, Carl Jacobson, Greg Davis ve Lawford Anderson'nun yardımlarıyla Vicki Todd tarafından düzenlenmiş ve yürütülmüştür. Todd, bölgedeki bir çok araştırmacının çalışmalarına dayanarak ayrıntılı bir arazi gezisi klavuz kitabı hazırlamıştır. Gezi güney California'da değişik petrojenetik konumlardaki milonitik kayaçların incelenmesi şansını vermiş ve San Gabriel Mountains'in doğusundaki Cucamonga Canyon ve Vincent itki zo-

Geology, 1982, V. 10, 227 - 230 da yer alan «Significance and Petrogenesis of Mylonitic Rocks» başlıklı makalenin çevirisidir.